

„A RÉGI FEGYVERTÁRSÁKAT EGYRE NEHEZEBBEN ÉRTEM”

MÉLIUSZ JÓZSEF ÉS DÉSI HUBER ISTVÁN KAPCSOLATA¹

1. Méliusz József Dési Huber Istvánról

Az új magyar festészet egyik legnagyobb reménysége
Dési Huber István²

Dési Huber Istvánt, akit a tragikus végű Derkovits Gyula után leginkább vall magáénak a magyar szegény-osztály, a Vilmos császár út egyik bérházkolosszusának hatodik emeletén találjuk meg. Vasárnap délután van. Csak ilyenkor találni otthon. Hétköznapjait a budakeszi szanatóriumban tölti, ahol a festő munkás-sorban edzett fizikuma, az orvostudomány segédletével küzd a nagy proletárbetegség, a tüdővész ellen.

A Vilmos császár út 22. számú ház³ egyébként úgy látszik, arra van hivatva, hogy bevonuljon a magyar művészet történetébe. Mindjárt Dési Huberék mellett balra, a remeteéletű és nagy ígérteű Hincz Gyula műterme, vagy pontosabban: padlás lakása, jobbra pedig Ferenczy Noémi zárdái puritánságú műhelye, ahol vagyonokat érő, immár klasszikus gobelinjeit szövi. A munkásbarát erdélyi művésznőnek már megvan a helye a magyar művészet történetében. Erdélyi a szomszéd Dési Huber István is, aki most teszi át lábát a művészgyilkos polgári közöny szakadékán: a képzőművészet magyar értői felfedezik.

Az idei márciusi KUT kiállítás bírálói vagy elsőként emelik ki a fiatalok közül, vagy elhallgatják nevét. Akik elhallgatják, – és ezzel máris harcot indítottak körülötte – a jobboldali reakciós sajtó.

Derkovitsnak előbb el kellett távoznia az élők sorából, hogy akként vonuljon be a magyar köztudatba, aki volt és akit képei még nagyon sokáig hirdetni fognak, – a magyar szegénység festőjeként, aki palettáján nem csak új színeket kevert, hanem témáiban a huszadik század döntő történelmi elemeit vetítette fel vásznaira. Dési Huberre mintha előbb mosolyogna rá a megmentő közönytelenség.

---

¹ Szerkesztette: Markója Csilla (BTK MI, ELKH). Közreadja Markója Csilla (BTK MI, ELKH), Bardoly István.

² Forrás: Méliusz József. *Független Ujság* [Cluj], 1936. augusztus 1. 5.

³ Részletesen ír az itteni életről s a körülményekről: Dési Huber Istvánné: *Dési Huber István*. Budapest, 1964. 47–49., 55–57., 72–73.

Az egykori öreg dési aranyműves fia, István naptól vörösré égett arccal áll képei között. Ahogy paraszti szögletes fejét nézed, mintha maga lenne a ragyogó egészség. Csak sípoló lélegzetvétele és láztól csillogó szemei jelentik, hogy baj van: a jobb tüdőszárnyban két kaverna tátong és belőlük, mint a reflektor sugarai rajzanak szét a szervezetre támadó mikroszkopikus ellenségek. Most egy éve úgy vitték el a szanatóriumba, hogy talán már nem is tér vissza képei közé, melyekből oly hatalmasan ágaskodik elő a puszták zsellére, a falvak parasztja – az, akit most Illyés Gyulának az uralkodó-osztály fejére idéznek – és a városi munkás, aki fölött a hosszú történelmi éjszaka eme órájában senkiségi törődik.

A Japán-kávéház művész asztalánál, a szerkesztőségekben néhány fiatal újságíró, néhány munkás, – akik Dési Huberért és elvokon festőtársai képeiért eljöttek a KUT kiállításra, – szorongva lesik sorsát. Rövidesen tüdőplasztikára kerül sor: felnyitják a bordákat, összepréselik a beteg tüdőszárnyat és Dési Huber újra egész emberként hagyja el a szanatóriumot, hogy megoldja azt a rettentő sok és súlyos kérdést, ami elé a piktúra és hajthatatlan világnézete állította.

– A végtelen szanatóriumi fekvés közben volt időm gondolkodni, töprengeni – mondja Dési Huber. – Festézetem számára tisztáztam azt a kérdést, hogy a szemlélet nem lehet képben kifejezett program, szándékoltság, külső szándék hatása alatti prédikálás, illusztráció, hanem a valóság képi elemeivel kifejezett teljes tartalomként kell megnyilatkoznia, nem elvontan, hanem az egyetlen értelemben vett haladó ember és történelmi szándékai megvalósítójaként.

Már a második mondatnál megfelelkezik betegségről, hangosan, temperamentummal beszél. Felesége csendesíti. Elméleti felkészültsége, művészettörténeti, esztétikai szaktudása, – amit már a *Korunkban* írt kitűnő cikkeiből is ösmerünk –, széles koncepcióba állíttatja vele minden problémáját, amelynek középpontjában, a társadalmi ember és történelmi szerepe áll.

Sorra előkerülnek képei.

A legszebbek egyike a mély, komor tónusú *Szemétbánya* már nincs itt: megvette a Főváros. De többi kiállított képét is megvették. „Csoda történt” kiáltanak fel ilyenkor a kiállítások bennfentes látogatói, ha valamely homályban tartott tehetségre nemcsak a közönség és a kritikusok figyelnek fel, hanem még a hivatalos közegek is.

Itt van a Vihar előtt az ember pusztaságba belekiáltott szorongásával. A megsemmisülés veszélye borzong elő a mély színek alól. Nem tehetek róla, újra Illyést kell idéznem, csak ő látja ilyen víziókban, de ennyire tárgyilagosan a népet, a reája váró sorsot, ha továbbra is minden a változatlanban marad.

– Gyermekkori élményeimből tolt fel ez a kép, – mondja Dési Huber, – a Tiszamentén, Mezőtúron rögződött egyszer így belém a vihar előtti borzadály érzete, ami ma visszaérezve a parasztság és mindnyájunk elhagyatottságának érzésével azonosul bennem.

Ez a kép megjárta a KUT kiállítását és a Nemzeti Szalont is.

Azután a többi parasztkép és a *Kubikusok* a maga egyértelmű ellentétességeivel: lent a mélyben görnyesztő munka, fönt a harmonikus napsütéses élet területe. Ez a kép befejezetlen. A befejezésre hosszú, hosszú hónapok után kerül csak idő. És még

egy egész sor drámai ütemű vászon előtt ismétli el Dési Huber:

- Ha túl leszek a betegségen ezt is befejezem.

Két kép: a *Kőtörők*, az első, még bizantikus torzulatokkal, a munkás mitikus megfogalmazása és az újabb: *Földmunkás* szabadabb, emberibb formaképzéssel.

Egy kék zubbonyos *Munkás* egész alakja. A tudatosság, a történelmi célra törekvés esszenciája ez a kemény fej, az összeszorított száj, a biztos szem. Az a bizonyos „tárgyi tisztelet”, amire Dési Huber oly sokszor és oly komolyan hivatkozik ismételten, talán itt és paraszt alakjain érződik a legkristályosabban.

Amikor Derkovits és az ő festészete közötti viszonyról beszélgetünk, azt a megjegyzést kockáztatom meg, hogy ezekben a képekben Derkovits művészete tulajdonképpen tovább fejlődik, mert mindenekelőtt a népi rétegek pozitív történelmi tudatának kifejezése jellemzi őket.

- Derkovitsnál - mondja Dési Huber - majdnem vallásos odaadásból született a kép; nálam a líra nekifeszülés. Derkovits olyan nagy művész, hogy szinte félek az olyan megfogalmazástól, amely tovább lépésként állít be valamit is az új magyar festészetben, vele szemben. Ő tényleg passzívabb, de nagyobb mélységhez és festői intenzitáshoz jutott el a maga területein. Amit én akarok, tényleg aktívabb.

Kis szünet.

- Még csak öt éve festek.

Hallatlan energiáról tanúskodó vázlatkötegek közül kerül elő egy régi akvarell. A fiatal, kereső, szürrealista, formarobbantó Dési Huber egy egészen különös alkotása: *Parasztasszonyok*. Sejtetett alakján erdélyi román népművészeti motívumok díszlenek. Itt látszik, hogy milyen mélyen az eredeti otthonában gyökerezik Dési Huber. Tájain, figurális képein is mindig újra felöltik a hegy dús sötétlő színeivel, ahogy ezt csak Erdélyben látni.

- Öt éve nem jártam Erdélyben - mondja Dési Huber, - legnagyobb vágyam: újra feleleveníteni az otthont. A régi erdélyi festőket szeretném felkutatni. Kolozsvárt szeretnék kiállítani, összeösmernedni, bemutatkozni annak a világnak, amelyből Budapestre kerültem. Mi tagadás: még ma is erdélyi magyarnak érzem magam és aggodalommal figyelek minden otthoni hírt...

Amikor Dési Huber tőlünk elkerült, - először a forradalmak alatt, - majd néhány évvel visszatérése után, még nem volt festő. Apja aranyműves műhelyében ötvözte, javítgatta aranyholmijait, akiknek még maradt ilyenjük. 25 éves volt, amikor szabadidejében rajzolgatni kezdett. Egy napon elhatározta, hogy szakít a pepecseléssel és művész lesz.

Budapesten ezüstgyárba állt be munkásnak. Nem ösmerte a szakmát, de elvállalta a munkát, mert éhes volt és szeretett dolgozni. A felemelő igaz munkásszolidaritással itt ösmernedett meg, ahogy társai takargatták mesterségbeli hiányosságait és tanították, míg hirtelen csak az első szakmunkások sorába nem emelkedett. Szabadidejében itt is rajzolt, de leszámolt a dilettantizmussal. Tanulni kezdett. Reggel fél hattól este ötig dolgozott a gyárban, aztán a Podolini rajziskolába rohant este kilencig. Ennek most öt éve. Azután szakított a gyári munkával is és már csak a piktúrának élt. Öt év alatt példátlan piktorkarriert futott be: munkásból - elismert

művészig, akit ma az egyik legnagyobb magyar festő, Derkovits Gyula örököseként emlegetnek.

Jelek szerint Dési Hubernek még életében jut osztályrészül a siker, ami Derkovitsot csak halála után emelte az őt megillető magaslatra.

Hacsak... Hacsak kibírja a tüdőplasztikát...

2. Dési Huber István – Méliusz Józseféknek

[1938.] júl. 17.

Kedves Szeretett Barátaim!

Magam is hónapok óta készülök írni s csak az Isten a megmondhatója, miért nem írtam. Ráfoghatnám, hogy a festés az oka, mert elég kiadósan dolgozom, de ez nem igaz, hisz attól igazán írhattam volna. Közelebb járok az igazsághoz, ha bevallom, hogy valami szellemi egyoldalúság jött reám: csak festek, rajzolok s néha olvasok – ennyi az egész. Az íráshoz semmi kedvem, mint a csiga behúzódtam én is, s várom a jobb időket. Sokat járok a határban, nézem a földeket, figyelem a parasztok végtelen gazdaságos mozdulatait, belefelejtkezek a felhők járásába és sokszor így el-elábrándozok egy ültőhelyemben, hogy alig találok vissza magamhoz. Megpróbáltam már ráncbaszedni magam, afféle belső számadást csinálni, hol s merre jártam s egy kicsit rendbe hozni a gondolataimat, de nem megy. Annyi minden omlott össze bennem az utolsó években, oly fásult, kiábrándult, s oly egyedül vagyok (nem lelkileg, hisz itt van mellettem Stefike, hanem, hogy is mondjam: szellemileg!). A régi fegyvertársakat egyre nehezebben értem – lehet bennem van a hiba – görcsös ragaszkodással egy mindjobban tűnő világhoz, csak fájdalommal tölt el, de nem hangol semmire. Olykor rájuk is szólok: ej! ne ámitsátok magatokat! de utána szégyenlem magam: ugyan mire jó szétrombolni szalmaszál illúziókat? Igaz, én jobb szeretek szembenézni a dolgokkal, akármilyen feketék is, de hát nekem van egy kis gyakorlatom ebben, az utolsó évek szörnyű megpróbáltatásaiban, mikor csakugyan egy vékony hajszálon lebegtem a semmi fölött, hozzászóltam a rosszhoz. Mindezzel csak azt akarom valamiképp körülírni, hogy tudatában vagyok, milyen baj, hogy már nem értek azoknak a nyelvén, akik nem is oly rég közel álltak hozzám, de legalább pillanatnyilag nem tudok változtatni a helyzetemen. Marad hát a magány, s egy kicsit a némaság is, mert látod Nelóm! ilyenkor érzem csak igazán, mennyire nem lehet még kibogozni a szálakat, amik bennem csomósodnak. Várni kell vele, akár a képpel: hadd alakítsa ki önmagát.

Más oldalról itt van ez a „szép új világ”, ez a „náj módi”, ahogy néhai Apor bátyánk nevezte jó kétszáz év ezelőtt, ez a neovandalizmus, mely mint a dudva és a burján, úgy veri fel, lepi be életünket. Elnézem ezeket a bután brutális vagány legényeket és nem tudom hova tenni őket, majd rajtakapom magam, hogy úgy figyelem őket, mint valamikor régen gyerekkoromban az enyedi Bethlen Collegium fűvészkertjében a bogarakat: bé furcsa lények! s ni, hogy emelgetik a csápjajkat...

Természetesen ez is fokozza, sőt ez fokozza csak igazán magányérzetemet.

De nem magyarázom tovább némaságomat, azt hiszem, Te hasonló helyzetben vagy, s így megérted, mennyire szükségszerű állapot ez ma.

Az egészségem – el ne kiabáljam – tűrhető és Stefike is megvan valahogy. A kedve és csöndes, halk hősiessége a régi, de már igen-igen ráférne egy kis szabadság szegénykére; sok ám nagyon naponta tizenkét órát hajszás robotban tölteni. Van egy szép tervünk a nyárra, nem tudom lesz-e valami belőle: le szeretnénk menni két hétre Bátorligetre, (Szabolcs megye) Ortutayval.⁴ Ő meséket gyűjtene, én rajzolni szeretnék sokat, szép kemény magyar parasztféjeket, Stefike meg lelkesedne mind a hármunkért – visszafele pedig bekukkantani egy napra a Hortobágyra. Jaj, Istenem! de jó lenne, csak sikerülne.

Holnap bemegyek Pestre s akkor érdeklődni fogok Derkovitsnél, azaz hogy most másképp hívják, mert újra férjhez ment⁵ – a Dózsa metszetek felől⁶ s majd megírom, mit végeztem.

Örömmel olvastam, hogy szorgalmasan dolgozol és igen kíváncsi vagyok – mit; de azért az érzelmeidet kár leszólni Nelóm. Valahogy úgy áll a dolog, hogy úgy az érzélem, mint a szemlélet, művészi tudatosság és még sok minden más egyformán fontos az alkotáshoz, de még fontosabb az a megnevezhetetlen plusz, az a szavakban ki sem fejezhető valami, ami ott lebeg minden jó művészet – jó és igaz – felett. Ő adja a színt, az erőt, ő teszi hajlékonyá a formát, beszédessé a szavakat, tölti meg tartalommal a sorok között. Minden művésznél más és mégis azonos, egye meg a fene! nem tudom megmondani mi az. Persze a fineszek is fontosak, olykor nagyon jól kísérik az embert, de csak – kísérik.

Náthás szénáidon remélem túladtál közben és Klári is apró nyavalyáin. Szegény Tihanyi⁷ mindenem túladott vagy rajt'adtak túl a mindenek – ki tudja – milyen kár

⁴ Ortutay Gyula (1910–1978) néprajzkutató, 1936-ban Bátorligeten gyűjtötte Fedics Mihály (1851–1938) mesemondó anyagát, s 1940-ben könyvalakban is megjelentette. A szabolcsi látogatás megvalósult. Bátorligetről írta Dési Huber, 1938. augusztus 28-án Méliusz Józsefnek: „Nem folytatom lírai beszámolómat a nyírségi tájról, hanem rátérek egy másik itteni élményemre, az öreg bátorligeti mesemondóra, aki úgy néz ki három lépés széles, hat lépés hosszú kunyhójában, mintha maga is mesebeli figura lenne. Az is tulajdonképp, mert egy régmúlt világ itt felejtett utolsó mohikánja, akit ma már senki sem vesz komolyan rajtunk kívül. A falusiak vén hazudozónak tartják és nevetnek rajta s legfeljebb azóta irigylik s szidják valamennyire, amióta a társam [Ortutay Gyula], akiben egy nagyon kedves, korrekt fiút ismertem meg – felvitte Pestre s a rádióban is beszélt.”

⁵ Derkovits Gyuláné sz. Dombai Viktória (1898–1976) munkásnő, modell. 1920-ban házasodott össze a festővel. Második férje Marjai (Melichárek) Ferenc (1898–1961), akivel 1938. március 27-én házasodtak össze. *Magyarország*, 1938. március 27. 9.

⁶ A Dózsa-sorozat (1514) az Ernst Múzeumban rendezett hagyatéki kiállításon volt látható 1934-ben, majd 1938-ban Bálint György és Kállai Ernő írásaival. *1514. 11 fametszet*. Budapest, 1936. (mappában) – Bálint György írása újra kiadva: Bálint György: *A toronyőr visszapillant*. I. Budapest, 1976. 602–605. – Kállai írása újra kiadva: Kállai 2002. i. m. 187–188.

⁷ Tihanyi Lajos 1938. június 11-én halt meg Párizsban.

érte s milyen kár, hogy nem ismerjük, mit csinált az utolsó tizenöt évben. Nagyon szép lenne egy hagyatéki kiállítás, épp így egy könyv is, de félős, hogy egyikből sem lesz valóság.

Sugárék megvannak. Kata izeg-mozog, mint egy kukac a hátsó formációkban, ugyanezt teszi Bandi is, de egy oktávval mélyebben. Szorgalmasan fest a fiú, sajnos nem szeretem, amit csinál. Állandóan túlkompenzálja a dolgait, s úgy tesz, mint aki túl akarja kiabálni saját magát. A végén mindig bereked. Bereked és – megreked.

Két nappal később. Bent voltam Pesten és érdeklődtem Derkovits Dózsa sorozatának ára iránt, Bandi szerint egy lap 25 P-be kerül, míg az egész sorozat, 11 lap kb. 250 P. Most hát ír meg, melyiket akarod és akkor kimegyek az asszonyhoz – kint lakik valahol a világ, akarom mondani a város túlsó másik végén, a Mexikói úton – és elintézem.

Bandi – néhány megjegyzés után gondolom, amit tegnap tett – úgy látszik, végre rájött, hogy rossz úton jár. Kíváncsi vagyok, merre veszi a legközelebbi indulásnál az irányt.

Hogy magamról is írjak, kb. decemberre vagy januárra tervezem a kiállításonkat, feltéve, hogy lesz helyiség, ahol még ki lehet állítani, mert ha igazak a hírek, hogy az Ernst Múzeum, mint a Fränkel Szalon, de még a Tamás Galéria is becsuk állítólag. Hogy ebben az esetben mit fogunk csinálni mi szegény és jámbor művészek, azt tán még az ördög se tudja. – Szorgalmasan dolgozom én is, és folytatom azt az utat, amit – jobban mondva, amelynek az eredményeit tavaly láttatok. Épp a múlt héten volt kint nálam a fotográfus⁸ és tizenöt felvételt csinált a képeimről. Szó van róla ugyanis, hogy talán a kiállítással egyidőben hosszabb tanulmány fog megjelenni a festészetemről a Magyar Művészetben. – Hogy jellemezzem azt, amit csinálók? Talán így: a mondandók emberi része, úgy az egyéni, mint az általános mindinkább festői vagy rajzproblémává mélyül el. Nincsenek programjaim, sem speciális szándékaim, nem akarok sem próféta, sem pap lenni, a prédikáció teljesen idegen lett számomra. Festek, mert részemre ez az élet legmagasabb és legtisztább formája, de mikor festek vagy amikor a motívumok, a vizuális tények előtt állok, az egész mindenség, az egész komplikált és félelmetes, varázslatos és döbbenetes élet átrezeg rajtam s valamely titokzatos képesség révén a vászonra, vagy papírra kerül. Így születnek az olyan képek, mint a *Keserves*, melynek itt küldöm egy nagyon futó vázlatát s egy másik a könyökölő öreg parasztról, vagy a *Viharmadarak*, amelyiket Ti is láttatok – itt van emlékeztetőül egy vázlat. – Ezek mellett sok tájképet, figurát is festek s mindinkább rákapok az önarcképek festésére. A múlt héten a kánikula kellős közepén a fejemre tettem egy széles karimájú szalma-kalapot, felvettem egy lila inget és a napfénytől szikrázó lombok közé álltam, úgy, hogy az arcom, az ing, a kalap árnyékban legyen, de ezek az árnyékban tartott színek

---

⁸ A felvételeket Petrás István (1904–1980) az MTI fotósa készítette Kállai Ernő: Dési Huber István festményei. *Magyar Művészet*, 14. 1938. 11. sz. november, 326–334. tanulmányához. A cikk újra közlése: *Kállai Ernő összegyűjtött írások. 6. Magyar nyelvű cikkek, tanulmányok 1938–1944.* Sajtó alá rend. Tímár Árpád. Budapest, 2004. 89–93.

valósággal szikráztak a legkülönböző kontra színekben, míg hátul a levelek csillogó arabeszkjei látszottak. Egyike a legnehezebb festő feladatoknak, de épp ebben telt kedvem. Előtte néhány igen keserű rajzot csináltam, az egyikről itt küldök egy rossz fényképet, és szükségem volt valami vigasztalásra, vagy csak narkotikumra, nem tudom. Külön feladat volt arra vigyázni, hogy impresszionizmusba ne essek, ami azt hiszem sikerült is.

Végül szeretném, ha írnál egyet-mást, literárisan vagy a sorok közt, ahogy tetszik, az ottani magyar irodalmi és publicisztikai életről. Olykor kedvem volna folytatni a művészetről szóló cikkeket, de másként. Gaál Gábor lapjába⁹ különböző okok miatt nincs kedvem írni, néha arra gondolok, Szentimreit¹⁰ kéne felkeresni, talán a Brassó Lapokban jöhetnének az írások s onnan talán pénzt is láthatnék - olyan nagyon kéne - a tavaly ugyancsak pórul jártam Kolozsvárt.

Mit gondolsz erről Nelóm? Írd meg. Egyáltalán mi a véleményed egy nyári kirándulásról - mondjuk jövőre - végig Erdélyen, Kolozsvár környékén, majd a székelyek közt - rajzolni, festeni s visszafele Temesvár. Mondd, van erre lehetőség? meg lehet szervezni? Persze pénzem nem nagyon lesz előreláthatólag akkor se, viszont az igényeim minimálisak. Látni szeretnék és dolgozni - ezért kéne.

Most csak informatíve kérdem. Írd meg a véleményed, de egész őszintén, s ne hagyj ki egy nehézséget se. Hosszú évek óta ábrándozom egy ilyen útról, s szeretném tudni, van-e valami reális lehetősége. Esetleg előadásokat is tarthatnék a modern magyar művészetről, persze vetített képek nélkül. Attól tartok, hogy mindaz, amit most leírtam, naiv ábrándnak hat - mindegy, mégis érdekel a feleleted.

Hát szervusztok Gyerekek. Elég lassan készült el ez a levél, de legalább sokat összeíráltam. Klárit¹¹ nagyon sokszor öleljük és Téged is.

Szeretettel

Stefike és Pista

Szamárság, de azért leírom, hogy mindaz, amit a Bandiról írtam, csak nektek szól.

P.

júl. 17. Végre megkaptam - megtaláltam! - a címeteket s itt küldöm a levelet.
Öllelek

P.

⁹ Gaál Gábor (1891-1954) író, a *Korunk* szerkesztője. Dési Hubernek Gaál folyóiratában 1938 januárjában jelent meg utoljára írása mégpedig Thorma Jánosról. Írásait utóbb már csak az *Ország Útja* és a *Népszava* hasábjain közölte.

¹⁰ Szentimrei Jenő (1891-1959) író, újságíró, a kolozsvári *Ellenzék* szerkesztője és a *Brassói Lapok* munkatársa volt.

¹¹ Méliusz Józsefné sz. Hoffmann Klára (1910-1950).